

בענין פטור שן ורגל ברשות הרבים

לעילוי נשמותיהם של הרב שמואל בלקין זצ"ל ורבינו ר' יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל
הרב ארי ברמן

1. ספרות חז"ל

(1) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ה עמוד ב
אלא למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? להלכותיהן: קרן - לחלק בין תמה למועדת; שן ורגל - לפוטורן ברשות הרבים;
בור - לפטור בו את הכלים

(2) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף כה עמוד ב
ותהא שן ורגל חייב ברשות הרבים מקל וחומר: ומה קרן שברשות הניזק אינו משלם אלא חצי נזק - ברשות הרבים
חייבת, שן ורגל שברשות הניזק משלם נזק שלם - אינו דין שברה"ר חייב! אמר קרא: ובער בשדה אחר, ולא
ברה"ר

(3) שמות פרק כב פסוק ד
כי יבער איש שדה או־קָרְם וְשָׂלַח אֶת־בְּעִירָהּ וּבְעָר בְּשָׂדֵה אֲחֵר מֵיֵטֵב שָׂדֵהוּ וּמֵיֵטֵב פְּרָמוֹ וְשָׂלַם

(4) משנה מסכת בבא קמא פרק ב משנה ב
כיצד השן מועדת לאכול את הראוי לה הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות אכלה כסות או כלים משלם חצי נזק
במה דברים אמורים ברשות הניזק אבל ברשות הרבים פטור אם נהנית משלם מה שנהנית כיצד משלם מה
שנהנית אכלה מתוך הרחבה משלם מה שנהנית מצדי הרחבה משלם מה שהזיקה מפתח החנות משלם מה
שנהנית מתוך החנות משלם מה שהזיקה:

(5) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף כ עמוד א
אמר אילפא: בהמה ברשות הרבים, ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה - חייבת; מאי טעמא? גבי חברתה
כחצר הניזק דמי. לימא מסייע ליה: היתה קופתו מופשלת לאחוריו, ופשטה צוארה ואכלה ממנו - חייבת; כדאמר
רבא: בקופצת, הכא נמי בקופצת. והיכא איתמר דרבא? אהא דאמר רבי אושעיא: בהמה ברשות הרבים, הלכה
ואכלה - פטורה, עמדה ואכלה - חייבת; מאי שנא הלכה? דאורחיה הוא, עמדה נמי אורחיה הוא! אמר רבא:
בקופצת.

(6) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ט עמוד ב
מתני'. כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו. הכשרתי במקצת נזקו, חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו. נכסים
שאין בהן מעילה; נכסים שהן של בני ברית; נכסים המיוחדים. ובכל מקום, חוץ מרשות המיוחדת למזיק, ורשות
הניזק והמזיק. כשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

(7) תוספתא מסכת בבא קמא (ליברמן) פרק א הלכה ז
בהמה שהיתה מהלכת כדרכה ברשות הרבים נפלה לגנה וניזונת משלמת מה שנהנית מצדי הרחבה ומתוך החנות
משלמת מה שנהנית כיצד משלמת מה שנהנית אומ' כמה אדם רוצה להאכיל את בהמתו מה שאכלה היא אינו
ראוי לאכילה לפיכך אם אכלה חיטין הראויות לה הרי זו פטורה שינת ואכלה משלמת מה שהזיקה כיצד שינת
ואכלה היתה קופתו מופשלת לאחוריו ברשות הרבים פשטה פרה ואכלה משלמת מה שהזיקה מסאוי שנתון על
פתח החנות חציו בפנים וחציו בחוץ פשטה פרה פיה לתוכו ואכלה הרי זו פטורה

8) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף יט עמוד ב

יתיב רבי יהודה נשיאה ורבי אושעיא אקילעא דרבי יהודה, נפק מילתא מבינייהו: כשכשה בזנבה, מהו? א"ל אידך: וכי יאחזנה בזנבה וילך? אי הכי, קרן נמי נימא: וכי יאחזנה בקרן וילך? הכי השתא, קרן לאו אורחיה, הא אורחיה. וכי מאחר דאורחיה, מאי מבעיא ליה? כשכוש יתירא מבעיא ליה

9) מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כב פסוק ד

ושלח את בעירה אין לי אלא שן לאכל את הראוי לה ולרגל לשבר כדרך הילוכה מנין לשן לאכל את שאין ראוי לה. ולרגל לשבר שלא כדרך הילוכה ת"ל ובער בשדה אחר לרבות דברים אחרים יכול על הכל משלם נזק שלם ודין הוא והלא שור שהזיק את חבירו בכלל היה ולמה יצא להקיש אליו מה שור מיוחד שהזיק כדרכו בשאין ראוי לו בתם משלם חצי נזק ובמועד נזק שלם כך כל דבר שהזיק כדרכו בשאין ראוי לו בתם משלם חצי נזק ובמועד נזק שלם. ובער בשדה אחר ולא בשדה בעל הבית יכול אף על פי שנתן לו רשות בעל הבית לגדוש ת"ל ובער בשדה אחר מכל מקום.

II. חכמי אשכנז – רש"י ובעלי התוספות

10) רש"י מסכת בבא קמא דף יט עמוד ב

מצדי הרחוב משלמת מה שהזיקה - כדין קרן תם חצי נזק ומועד נזק שלם ובגמ' מפרש לה.

11) רש"י מסכת בבא קמא דף כ עמוד א

בקופצת - שקפצה ואכלה על צוארה שאין דרכה בכך ותולדה דקרן הוא וחייבת חצי נזק קאמר.

12) תוספות מסכת בבא קמא דף כא עמוד א

ובמחזרת - פי' בקונטרס דדוקא במחזרת אבל אכלה בלא חיזור כגון שצידי הרחבה בולטין ואכלה מאותה בליטה משלמת מה שנהנית בפי' אחר של רש"י פירש דמחזרת חייבת משום קרן דמשונה הוא וקשה לפירושו דלעיל אמרינן כיון דאורחיה למיכל ליפתא אורחיה נמי לסרוכי ולמיסק הכא נמי אורחיה לחזור ואפילו לעלות בצידי רחבה ועוד דמשלמת מה שהזיקה משמע נ"ש ועוד דמשמע בסמוך דחיובא דמקצה מקום לרה"ר כחיוב מחזרת ונראה לר"י דצידי רחבה חשיבי חצר הניזק שכל אחד יש לו רשות להניח פירותיו כנגד פתח ביתו בצידי רחבה ולרב אפילו במקום שיכול לאכול בחיזור חשיב חצר הניזק וחייבת נזק שלם מטעם שן ולשמואל מקום שיכולה לאכול בחזרה חשיב לה כרשות הרבים.

13) רש"י מסכת בבא קמא דף מח עמוד א

הויא שן בחצר הניזק - דכיון דהיב ליה בעל חצר רשותא לעיולי דוכתא אקני ליה בגוה והויא ליה חצר הניזק וחצר השותפין דפטור בה על השן ועל הרגל ה"מ משותף לחבריה דחצר של שניהם אבל שור מעלמא דעל ואזיק לחד מינייהו ובער בשדה אחר קרינן ביה.

14) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף יד עמוד א

לא לזה ולא לזה לפירות אלא דחד, לזה ולזה לשוורים, דלגבי שן הויא לה חצר הניזק, לגבי קרן הויא לה רשות הרבים

15) תוספות מסכת בבא קמא דף יד עמוד א

לא לזה ולא לזה לפירות אלא לחד - ר"ת גריס לא לזה ולא לזה לשוורים דגבי שן הויא חצר הניזק שהזיק פירות אבל גבי שוורים ה"ל קרן ברה"ר כיון שלא היה להם רשות ליכנס ול"ג כמו שכתוב בספרים ולזה ולזה לשוורים

דא"כ גבי שן לא היה לו ליחשב חצר הניזק כיון שיש רשות לכל חד וחד להכניס שם שורו כדמוכח לעיל ולא בעי לאוקמא לזה ולזה לפירות ולא לשוורים דלא כר' זירא ועוד דלישנא לא משמע הכי.

16) תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף כא עמוד א

לכך נראה כמו שפירש"י במהדורא בתרא, דמתוך הרחבה משלמת מה שנהנית משום דלא הוי שן צד דלא קרינן ביה ובער בשדה אחר, אבל מצדי הרחבה משלמת כל מה שהזיקה דהוי שן בחצר הניזק דשפיר קרינן ביה ובער בשדה אחר לפי שאותם צדי רחבה גבוהים ויש להם לבעלים רשות להניח שם פירותיהם, ומכל מקום לאו מיוחדת לשניהם חשיב חצר הניזק ומשלמת מה שנהנית, והיכי קרינן ביה שהרי כיון שהניח א' מהם שם דמי האי מתניתין דחשבה לצדי הרחבה חצר הניזק, כגון דשבתה לרחבא ואולא וקיימא וגם אין רשאין להניח לבהמות ללכת שם בצדי רחבה, דכיון דאינה יכולה לאכול ע"י דא"כ צד הו"ל רשות המיוחדת לזה ולזה חזור אלא אם כן הולכת שם חזר הניזק, לשוורים דפטורים משום שן ורגל ולהכי מקרי

III. חכמי ספרד

17) רבינו חננאל מסכת בבא קמא דף ה עמוד א
ושן ורגל ברשות הרבים פטורים דאורחיהו הוא.

18) רי"ף מסכת בבא קמא דף א עמוד ב
וכלהו בין אבות בין תולדות מועדין מתחלתן נינהו לבד מקרן דתם ולבסוף מועד הוא ושן ורגל ברשות הרבים פטורין משום דאורחיהו הוא

19) רי"ף מסכת בבא קמא דף ח עמוד א-ב
אמר אילפא בהמה ברה"ר ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה חייבת מאי טעמא על גבי חברתה כחצר הניזק דמי והוא דקפצה אבל עמדה לא דהיינו אורחה דאיתמר אמר רבי הושעיא בהמה ברשות הרבים הלכה ואכלה פטורה עמדה ואכלה חייבת ואמרינן מאי שנא הלכה דאורחה הוא עמדה נמי אורחה הוא [ואמר רבא] בקופצת

20) המאור הגדול מסכת בבא קמא דף ח עמוד א

אמר אילפא בהמה ברה"ר ופשטה צוארה וכו'. מה שפסק בה הרב ז"ל לא מסתבר אלא כל על גבי חברתה חייבת בין שקפצה בין שעמדה והיינו דאילפא וברה"ר בלא גב חברתה חייבת ה"נ בקופצת והיינו דר' אושעיא ולא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא.

21) מלחמת ה' מסכת בבא קמא דף ח עמוד א-ב

כתוב בספר המאור אמר אילפא בהמה ברה"ר ופשטה צוארה וכו' ולא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא:

אמר הכותב בתחלה אפרש שיהיו דברי רבינו הגדול ז"ל קיימין הוי יודע שמה שאמרו בגמ' בקופצת לא לענין ח"נ אמרו שאין זה שינוי אלא כיון דאורחא למיכל אורחא נמי למיקפץ ומיהו אילפא סבר דאע"ג דלא קפצה חייבת הואיל ופשטה צוארה וה"ה לאוכלת מצד הרחבה ממקום גבוה שאין זה שן שפטרה תורה לפי שאין דרכה לאכול אלא להלך ולאכול דרך הלכה מאמצע רה"ר ממקום נמוך שאוכלת ממנו בדרך הלכה ור' הושעיא סבר דוקא קופצת לפי שנסתלקה מרה"ר לגמרי ודמיה למאן דשבקתה לרחבה ואכלה בצדי הרחבה אבל אכלה בלא קפיצה פטורה והיינו דאמרי' לקמן דאילפא ור' אושעיא איכא ביניהו ואנן כיון דקי"ל מחזרת פטורה ולא מחייבה עד דשבקה לרחבה ממילא שמעינן דהלכתא כר' הושעיא ועוד דר' הושעיא עדיפא דהוי לפטורה ורבא דהוא בתרא מתרץ למלתיה והיינו דכתב רבינו הגדול ז"ל והוא דקפצה כר' הושעיא כלומר הלכתא כאילפא דגבי חברתה כחצר הניזק דמי ולא כרה"ר אבל לא מחייבא עד דקפצה כר' הושעיא ואי אילפא פליג לית לן בה דהלכתא כר' הושעיא ויש מי שמוסיף לומר מאחר שר' הושעיא פוטר בשאינה קופצת ואילפא אין לנו ראייה שחולק עליו אמרי' דאילפא נמי בקופצת והיינו דאמרי' דאילפא ור' הושעיא איכא ביניהו ותרוייהו מחייבי בקופצת ופטרי בלא קופצת וכי דחי בגמ' בקופצת ה"ק בקופצת מחייבו בברייתא ואילפא בלא קופצת ולא תפשוט סיועא אבל אנן אמרי' דאילפא ודברייתא תרוייהו בקופצת ותפשוט סיועא ועתה אשוב להשיב על בעל החבור הזה ז"ל תמהו עליו רבים שכתב כל על גבי חברתה חייבת בין קפצה בין עמדה אלמא קפיצה לאו שינוי הוא ומשלמת נ"ש והיינו דאילפא והדר אמר וברה"ר בלא גבי חברתה חייבת ח"נ בקופצת אלמא שינוי הוא ותולדה דקין הוא תרתי ועוד שאמר וברה"ר בלא גבי חברתה חייבת בח"נ בקופצת ע"ג חברתה נמי שאין ח"נ חלוק בכך ושמה הוא מפרש שהקופצת לאכול מע"ג חברתה אינה משונה וחייבת בנ"ש והיינו בכלל דאילפא אבל הקופצת שהזכירו בגמ' אינה קופצת ע"ג חברתה אלא שקפצה ממקום למקום וזה שינוי ואינה משלמת אלא ח"נ אבל אינם דברים נכונים שלא הזכירו קופצת אלא בשקופצת למקום גבוה כדי לאכול ואין לחלק בין גב חברתה למקום אחר גבוה גבוה שבכולן דרכה בכך ואילו היתה קופצת ממקום למקום באמצע רה"ר ברחבה אפי' תאמר שהיא משונה פטורה דנהי דבאותה קפיצה היא משונה מ"מ כיון שהפירות מונחים באמצע רחבה ובלא קפיצה מטיא להו ובאכילתה אינה משונה היינו שן ברה"ר ובודאי פטורה ועוד דאמרי' לקמן דר' הושעיא איכא ביניהו ולפי פ'י' הזה צריך אתה לפרש דר' יוסי ור"א דאמרי' אין דרכה לאכול אלא להלך לענין ח"נ אמרו ולא כן צורתה הלכה ועוד דהל"ל דאילפא אי נמי דר' הושעיא איכא ביניהו מדקאמר דאילפא ור' הושעיא משמע דחדא אוקמתא היא בדתרוייהו ועוד מצאתי בתוספתא בהמה שהיתה מהלכת כדרכה ברה"ר וכו' שינתה ואכלה משלמת מה שהזיקה כיצד שינתה ואכלה היתה קופתו מופשלת לו לאחוריו ברה"ר ופשטה פרה פיה לתוכה ואכלה משלמת מה שהזיקה וזו היא הברייתא שהעמידו בגמ' בקופצת וקתני מה שהזיקה ואין הלשון הזה אלא לשון נ"ש שוב מצאתי בירושלמי תאני ר' חייא שינתה ואכלה משלמת נ"ש מהו שינתה ואכלה היתה קופתו מופשלת לו לאחוריו והיתה עומדת ברה"ר ופשטה פיה ואכלה ממנה משלמת נ"ש והיאך העמידוהו בקופצת שהיא משונה ואינה משלמת אלא ח"נ אלא ודאי אין בשמועה זו זכר לח"נ כלל לא בדר' הושעיא ולא בברייתא דגבי תולדה דשן איתניא בהדיא בתוספתא ובלשון נ"ש שנית בכל מקום שהיא וזו קשה אף לדברי רבינו שלמה ז"ל שכתב שהקופצת משונה אלא שהוא ז"ל לא חלק בין גב חברתה למקום אחר שא"א ואין דבריו נוחין שהרי אמרו גבי ברחא אורחיה נמי לסרוכי ומסלק אלמא דרכה בכך כדי לאכול כללו של דבר אין עליך לדון אלא בלשון רבינו הגדול ז"ל דמאחר דקי"ל מחזרת פטורה כלישנא קמא דשמואל דסוגיין כותיה לא אפשר לחיובא פשטה צוארה ואכלה דהא גריעה נמי ממחזרת ועוד כי אקשינן בגמ' לשמואל דאמר מחזרת פטורה מצדי הרחבה היכי משכחת

לה לימא כגון שפשטה צוארה ואכלה ממקום גבוה וחייבת כגון דצידי הרחבה כרשות הניזק דמי שיש לו רשות להניח שם פירותיו אלא ש"מ לעולם פטורה אא"כ קפצה דהא שבקתיה לרה"ר ואף רבינו חננאל ז"ל פי' שהקופצת שאמרו בגמ' נ"ש משלמת כדרב הושעיא והמודה על האמת יודה בזה:

22) רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק א

הלכה א

כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם שהזיקה הבעלים חייבין לשלם שהרי ממנום הזיק שנאמר +שמות כ"א כ"ה+ כי יגוף שור איש את שור רעהו וכו', אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף, לא דיבר הכתוב בשור אלא בהווה.

הלכה ב

וכמה משלם, אם הזיקה בדברים שדרכה לעשותם תמיד כמנהג ברייתה כגון בהמה שאכלה תבן או עמיר או שהזיקה ברגלה כדרך הילוכה חייב לשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו שנ' +שמות כ"ב ד'+ מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. ואם שינת ועשת מעשים שאין דרכה לעשותם תמיד והזיקה בהן כגון שור שנגח או נשך חייב לשלם חצי נזק מגוף המזיק עצמו שנ' +שמות כ"א ל"ה+ ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגו'.

23) רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ג

הלכה א

הבהמה מועדת לאכול פירות או ירקות וכיוצא בהן, לפיכך אם נכנסה לרשות הניזק ואכלה דברים שדרכה לאכלם משלם נזק שלם שנ' +שמות כ"ב ד'+ ובער בשדה אחר מיטב שדהו וגו', ואם אכלה אותן ברשות הרבים פטור ואם נהנית משלם מה שנהנית לא מה שהזיקה.

הלכה ב

כיצד, נכנסה לרשות הניזק ואכלה שומשמין או לוט וכיוצא בהם בשוה דינר משלם דינר, ואם אכלה אותן ברשות הרבים ונהנית רואין אותן כאילו הן שעורים או עמיר ומשלם דמי עמיר או דמי שעורים בזול.

הלכה ט

בהמה שאכלה מתוך הרחבה בין דרך הליכתה בין שעמדה ואכלה משלם מה שנהנית, ואפילו חזרה על צדי הרחבה ואכלה מהן, אבל אם הניחה את הרחבה והלכה ועמדה בצדי הרחבה ואכלה משלם מה שהזיקה, אכלה מפתח החנות משלם מה שנהנית, מתוך החנות משלם מה שהזיקה.

הלכה י

היתה מהלכת ברשות הרבים ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה ואפילו עמדה משלם מה שנהנית שכן דרך הבהמות לאכול זו מעל גבי זו, ואם קפצה ואכלה על גבי חברתה משלם מה שהזיקה שגבי חברתה כחצר הניזק הוא חשוב.